

Aleksandra Matuszczyk

Program działania

Muzeum im. o. Emila Drobneho w Rybniku

na lata: 2026-2028

Muzeum w Rybniku.

Dziedzictwo. Most między przeszłością a przyszłością

I.

Kontekst

Punktem wyjścia do budowania programu są dokumenty programowe Miasta Rybnik:

1. Strategia rozwoju miasta Rybnika „Rybnik 2030” Strategia Rozwoju Miasta Rybnika RYBNIK 2030. Pierwszy krok transformacji.

(wprowadzona Uchwałą Rady Miasta Rybnika Nr 772/XLVI/2021 z dnia 16 grudnia 2021 r.)

Misja miasta wyraża się w haśle: „Rybnik – nowy wymiar miasta!” i zakłada rozwój funkcji kulturalnych miasta, w tym w sposób szczególny działania zmierzające do: troski o zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym industrialnego; włączenie kultury do procesu rewitalizacji; tworzenie rozpoznawalnych wydarzeń budujących markę Rybnika na kulturalnej mapie kraju czy wzmacnianie lokalnego patriotyzmu

i identyfikacji poprzez edukację kulturalną i otwieranie się na oddolne inicjatywy;

2. W 2024 roku został utworzony Park Kulturowy „Centrum Starego Rybnika” (Uchwała Rady Miasta nr 1291/LXXV/2024 z 22 lutego 2024): główna siedziba Muzeum oraz Edukatorium Juliusz znajdują się na terenie Parku Kulturowego;

3. Uchwalona w grudniu 2024 roku Wieloletnia Prognoza Finansowa Miasta Rybnika (uchwała nr 156/X/2024 z 19 grudnia 2024) zakłada środki finansowe w latach 2025 i 2026 „modernizację zabytkowego budynku „Juliusz” byłego Szpitala Miejskiego w Rybniku im. Juliusza Rygiera (w kwocie: 24 800 849,37)

II.

Charakterystyka Muzeum

Początki budowania kolekcji: XX-lecie międzywojenne

Początki kolekcjonerstwa w Rybniku sięgają okresu dwudziestolecia międzywojennego i wiążą się z kolekcją ks. Emila Drobrego ze Zgromadzenia Księży Werbistów. Kolekcja ta uległa rozproszeniu w okresie II wojny światowej.

Po wojnie – społeczny komitet

Początki Zbiorów Muzealnych datuje się na drugą połowę lat 50. XX wieku. W 1957 roku powstał Społeczny Komitet Organizacyjny Zbiorów Muzealnych Ziemi Rybnicko-Wodzisławskiej. 23 stycznia 1958 roku w Rybniku odbyła się uroczystość otwarcia placówki muzealnej nazwanej "Zbiory Muzealne Ziemi Rybnicko-Wodzisławskiej". Dysponowała ona 3 niewielkimi pomieszczeniami w kamienicy przy ul. Rynek 17. Opiekunem został Witold Iwanek, a kierownictwo objął Ryszard Wenglorz.

Utworzenie muzeum – 1970

Statut Muzeum Państwowego rybnicka placówka otrzymała w kwietniu 1970 roku. 26 marca 1970 roku Muzeum zostało uroczystie otwarte po przeprowadzeniu kapitalnego remontu i adaptacji budynku starego ratusza. Nadzór merytoryczny sprawowało Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, a bezpośredni - Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rybniku.

Muzeum działało jako instytucja naukowo-badawcza i oświatowa. Pierwotnie funkcjonowały trzy działy: Historii, Kultury Regionu oraz Górnictwa Węgla. W 1980 roku wprowadzono reorganizację, tworząc Dział Historii Rzemiosła oraz łącząc dwa działy w Dział Historii i Kultury Regionu. Utworzono także Dział Naukowo-Oświatowy.

Zadania muzeum obejmują: gromadzenie dóbr kultury, katalogowanie i opracowywanie muzealiów, przechowywanie zbiorów, konserwację, organizowanie wystaw, prowadzenie badań, działalność edukacyjną oraz wydawniczą.

Stan na dzisiaj

Siedziba główna w ratuszu: Od 1995 roku po remoncie i rozbudowie Starego Ratusza prezentowane są 2 wystawy stałe oraz 6-8 wystaw czasowych rocznie. Powierzchnia wystawiennicza wynosi 600 m², a ogólna 1742 m². W 2016 roku wykonano podjazd dla osób niepełnosprawnych i zainstalowano windę.

W 2020 roku placówka zmieniła nazwę na Muzeum im. o. Emila Drobrego w Rybniku, obchodząc 50-lecie powstania.

W 2022 roku Muzeum otrzymało nowy obiekt - Edukatorium Juliusz. Przeprowadzono reorganizację działów, tworząc Dział Historii, Kultury Regionu i Rzemiosła oraz Dział Edukacji i Promocji.

III.

Cele i główne obszary działania

Cel ogólny 1:

Finalizacja odnowy całego zespołu muzealnego obejmującego zarówno struktury architektoniczne i systemy techniczne, jak i przestrzeń bezpośrednio przylegającą do obiektów. Dokończenie prac modernizacyjnych w drugiej części zespołu budynków „Juliusz”, stworzenie w nim stałej ekspozycji (poświęconej tematyce przyrodniczej) oraz stworzenie magazynu eksponatów.

Majątek i gospodarka finansami

Organizatorem Muzeum w Rybniku jest Miasto Rybnik. Muzeum jest wpisane do Państwowego Rejestru Muzeów.

Muzeum korzystać może z programów dotacyjnych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowego Centrum Kultury oraz Narodowego Instytutu Muzeów (rozbudowa kolekcji muzealnej).

Muzeum uzyskuje przychody własne na poziomie 10 procent przychodów ogółem w stosunku do dotacji podmiotowej (w 2024 roku: 4 140 097,87)

Dotacja podmiotowa Miasta Rybnik zapewnia stabilność finansowania Instytucji i umożliwia planowe prowadzenie działalności programowej.

Do majątku Muzeum w Rybniku należą dwa obiekty: siedziba główna w budynku Starego Ratusza oraz kompleks „Juliusz” w budynkach dawnego Szpitala Miejskiego w Rybniku im. Juliusza Rygiera.

W okresie najbliższych trzech lat powinny rozpocząć się prace rewitalizacyjne drugiego z obiektów kompleksu „Juliusz”, czyli Rogerium. W wyniku prac powstać powinna przestrzeń dla realizacji wystawy stałej, wystaw czasowych oraz wielofunkcyjna sala audytoryjna.

Inwestycja nie powinna być celem samym w sobie, a służyć musi wzmocnieniu całej gospodarki finansami Muzeum oraz jej rozpoznawalności. Stąd też traktowana jest tutaj nie jako oddzielny obszar, ale jako ważny element ogólnego gospodarowania. Pamiętać należy przy tym o procesie wchodzenia w finanse Muzeum kolejnych czynników kosztowych, rodzących się wraz z oddawaniem do użytku kolejnego obiektu. Skierowanie uwagi na utrzymanie balansu pomiędzy wartościami wnoszonymi przez inwestycję a jej dalekosiężnymi skutkami finansowymi w działalności bieżącej będzie samodzielnym wyzwaniem.

Zielone wyzwania

Podczas realizacji inwestycji należy wziąć pod uwagę również bezpośrednie otoczenie budynków poszpitalnych, które powinny być rozwijane w synergii z sąsiednimi instytucjami

oraz społecznością lokalną i dawać możliwość rozwijania inicjatyw zasiewania ták, nasadzeń sezonowych i całorocznych na całym terenie zielonym. Biorąc pod uwagę liczbę odbiorców i wysokie zaufanie społeczne, jakim cieszy się Muzeum instytucja posiada ogromny potencjał do włączania w edukację ekologiczną całej społeczności, w tym dzieci i dorosłych.

Działania te powinny być realizowane poprzez konkretne propozycje programowe:

- Ogród Społeczny / Herbarium

Inicjatywa, która zakłada wykorzystanie zielonej przestrzeni w otoczeniu budynku, zagospodarowanej przez wspólnotę pod uprawy ziół oraz dla rekreacji.

- Zostań aktywistą miejskim

Cykl działań warsztatowych, będących odpowiedzią na postępującą globalizację, animizację i poczucie osamotnienia. Celem warsztatów jest uwrażliwienie dzieci i młodzieży na tematy i problemy związane z miastem oraz budowanie postawy aktywnej i prospołecznej poprzez budowanie ogrodów społecznych, ogrodów sąsiedzkich, inicjatyw sąsiedzkich, pomocy sąsiedzkiej (etc.).

- Na tropie czwartej przyrody

Cykl spacerów po najbliższej okolicy, w trakcie których uczestnicy badają „czwartą przyrodę”, czyli roślinność rozwijającą się samoistnie, w sposób niekontrolowany, bez ingerencji człowieka na opuszczonych, nawet najbardziej zniszczonych terenach. Działanie ma pobudzać do refleksji na temat zachowania enklaw dzikiej przyrody w mieście jako przyjaznych miejsc budowania więzi z przyrodą, nie tylko w weekendy, bez konieczności wyjeżdżania z miasta.

- Zielone hałdy – botaniczne mikrokosmosy

Wyprawy pieszo-rowerowe odkrywające bioróżnorodność wysypisk pokopalnianych: hałda Szarlota (Rydułtowy) – hałda w Niedobczycach (Rybnik) – hałda Ema (Ostrawa).

- Suwerenność i ochrona przyrody – organizacja interdyscyplinarnej konferencji popularno-naukowej, dla której punktem wyjścia każdorazowo będzie któryś z aspektów przyrody, eksplorowany na wystawie stałej. Wydarzeniami towarzyszącymi konferencji będą cykle filmów dokumentalnych dotyczące tematów przyrodniczych w epoce preindustrialnej i postindustrialnej a także debaty i spotkania.

Cel ogólny 2:

Uporządkowanie sposobu działania muzeum poprzez wprowadzenie sprawnego zarządzania, ustalenie jasnych zasad pracy, połączenie komunikacji między siedzibą główną a Kompleksem „Juliusz” oraz zadbanie o pracowników (ich warunki pracy i możliwości rozwoju). Aktualizacja dokumentów organizacyjnych (regulaminy) i przekształcenie struktury muzeum w spójny system realizowania zadań.

Zarządzanie instytucją

Najważniejszym zadaniem dla Muzeum w Rybniku jest stworzenie sprawnego systemu zarządzania, który da dobre podstawy do realizacji planowanych projektów programowych i inwestycyjnych

w najbliższych latach.

Żeby muzeum działało sprawnie, trzeba uzupełnić i zaktualizować podstawowe dokumenty:

- regulamin organizacyjny,
- wprowadzić kontrolę zarządczą,
- stworzyć politykę gromadzenia zbiorów.

Zespół pracowników muzealnych to grupa doświadczonych specjalistów - podstawa sprawnego działania Muzeum w Rybniku i jego najważniejszy kapitał. Badania Beaty Nessel-

Łukasik (Instytut Filozofii i Socjologii Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej) pokazują, że z powodu starzenia się kadry, niewystarczających zarobków (przy rosnących obowiązkach) oraz rotacji pracowników, w muzeach następuje znaczący odpływ kadr. Autorka raportu wskazuje, że kryzys kadrowy może poważnie zahamować rozwój instytucji. Z badań wynika jasno, że podstawą realizacji misji Muzeum, kontynuacji jego tradycji i prawidłowego funkcjonowania jest stabilny, dobrze opłacany zespół. Dlatego konieczne będzie ustalenie nowej siatki płac i stopniowe podwyższanie wynagrodzeń.

Zarządzanie zbiorami

Zarządzanie zbiorami wiąże się bezpośrednio z innymi ważnymi kwestiami dla działania Muzeum, takimi jak określenie głównych celów, kultura organizacji czy rozwój zawodowy kadry. Współczesne muzeum musi mieć Politykę gromadzenia zbiorów. Sam proces jej tworzenia w organizacji jest niezbędny do zintegrowania zespołu wokół głównych celów funkcjonowania Muzeum w przyszłości. Polityka gromadzenia zbiorów powinna też uwzględniać bezpieczeństwo zasobów materialnych i cyfrowych. Trzeba wypracować strategię ewakuacji zbiorów w przypadku zagrożenia oraz regularnie ćwiczyć takie procedury z kadrą. Dodatkowo należy zabezpieczyć zasoby cyfrowe – zdigitalizowany materiał powinien być skopiowany na bezpiecznych, trwałych nośnikach.

Muzeum w Rybniku zarządza kolekcją ponad 50 000 obiektów. Zbiory odzwierciedlają strukturę działową muzeum, a najliczniejsze kolekcje to: historia, archeologia, sztuka rzemiosło, fotografia, oraz etnologia.

Każdego roku kolekcja wzbogaca się o kilkadziesiąt nowych nabytków. Zakupy finansowane są głównie ze środków własnych, w przyszłości trzeba aktywniej pozyskiwać środki z inicjatywy Narodowego Instytutu Muzeów: Rozbudowa zbiorów muzealnych oraz planowane zakupy i aukcje, darowizny oraz wsparcie mecenasów.

Zgromadzone eksponaty przechowywane są w magazynach w siedzibie i poza siedzibą Muzeum. Obecna przestrzeń magazynowa jest już w pełni wykorzystana, więc konieczne jest przeprowadzenie działań usprawniających warunki przechowywania oraz podjęcie działań inwestycyjnych. Rozbudowa infrastruktury magazynowej w ciągu najbliższych 3 lat pozwoli dostosować przestrzeń do rosnących potrzeb muzeum.

Digitalizacja

Pełne udostępnianie zbiorów muzealnych to jeden z najważniejszych celów. Rozwój projektów digitalizacyjnych, których efektem będzie udostępnienie zasobów w Internecie, umożliwi dotarcie do szerszego grona odbiorców, lokalnych i międzynarodowych. Te inicjatywy powinny obejmować nie tylko zdigitalizowanie najcenniejszych eksponatów, ale również tworzenie towarzyszących zasobowi atrakcyjnych treści multimedialnych.

Cel ogólny 3:

Wzmocnienie atrakcyjności oferty muzealnej poprzez zintegrowany dostępny program edukacyjny oraz współpracę z instytucjami kultury Miasta Rybnik a także organizacjami pozarządowymi

Spółeczeństwo

Deklaracja Międzynarodowej Rady Muzeów (ICOM) podkreśla, że *muzeum to instytucja służąca społeczeństwu i jego rozwojowi*.

Muzeum w Rybniku znajduje się na terenie Parku Kulturowego „Centrum Starego Rybnika”

i muzealnicy muszą ten fakt uwzględniać w swojej działalności merytorycznej, ale także wykazać inicjatywę w wykorzystaniu tego atutu dla swoich potrzeb.

Dbałość o wysoką jakość oferty muzealnej (we wszystkich aspektach) trwale buduje więzi społeczne. Sam fakt ochrony dziedzictwa przez Muzeum przyczynia się do tworzenia wspólnoty. Mieszkańcy, którzy mają odpowiednią wiedzę i w pewnym zakresie uczestniczą w kształtowaniu programu muzealnego, naturalnie stają się sprzymierzeńcami i promotorami instytucji. To zwiększa kapitał społeczny instytucji.

Konieczne jest wprowadzenie do struktury Muzeum samodzielnego stanowiska specjalisty ds. dostępności i podjęcie działań służących dostępności oferty muzealnej dla: niewidomych, pomieszczeń wyciszenia dla osób neuroróżnorodnych, odwzorowań tyflograficznych oraz audiodeskrypcji dzieł sztuki. Kolejną ważną kwestią dotyczącą dostępności są potrzeby seniorów, także seniorów z chorobami otępiennymi. Inspiracją do takiej oferty może być Muzeum Pamięci, którego autorem jest Marcel Andino Velez, jeden z kuratorów Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, który doświadczywszy trudnej opieki nad rodzicami przeniósł to do sfery zawodowej. Muzeum w Rybniku podejmie współpracę z Fundacją „Wyspy pamięci”, która realizuje i implementuje taki program współpracy z osobami dotkniętymi demencją.

Inne grupy wymagające szczególnej uwagi to osoby niesłyszące, niewidzące i słabowidzące, do których musi być skierowana specjalna, dostosowana oferta.

Kolejnym obszarem zainteresowania powinny być formy partycypacji społecznej.

Istotną częścią nowej wystawy stałej, uruchamianej w „Rogerium” będzie historia budynku od 1868 roku pełniącego funkcję szpitala miejskiego, gromadzona i opowiedziana przez osoby z nim związane: personel szpitala oraz pacjentów. Ta część ekspozycji będzie przygotowywana w postaci powiększającego się repozytorium zawierającego zapisy wypowiedzi realizowanych w konwencji historii mówionej. Gromadzone sukcesywnie przekazy ustne dadzą odbiorcom możliwość postrzegania przeszłości szpitala z wielu perspektyw, często bardzo odmiennych. Muzeum zyska dzięki temu obraz różnorodności ludzkich doświadczeń splecionych z tym miejscem.

Edukacja

Muzeum pełni rolę uzupełniającą względem instytucji oświatowych. Nie jest miejscem nauczania w tradycyjnym rozumieniu, lecz powinno angażować zarówno intelekt, jak i emocje odbiorców. Tak rozumiana edukacja muzealna musi charakteryzować się wysokim poziomem profesjonalizmu oraz ciągłym poszukiwaniem metod dostosowanych do współczesnych wyzwań. Niewątpliwym atutem muzeum jest fakt, że jego zadaniem nie jest przekazywanie wiedzy w sposób obowiązkowy, lecz inspirowanie do refleksji, rozwijania krytycznego myślenia i poszerzania kompetencji.

Dział Edukacji i Promocji powinien być zaangażowany w kluczowe przedsięwzięcia muzealne na każdym etapie ich realizacji. Wszystkie wystawy organizowane przez Muzeum: zarówno stałe jak i czasowe powinny zawierać element edukacyjny w formie szczegółowego programu. Dalszy rozwój tego obszaru można wzmocnić poprzez pozyskiwanie grantów zewnętrznych na opracowanie i wdrażanie nowych inicjatyw edukacyjnych.

Wystawy

Wystawy stałe i wystawy czasowe są jądrem działalności Muzeum i jego utrwalonym sposobem komunikowania się z odbiorcami.

W najbliższym czasie zostanie opracowana koncepcja multimedialnej **wystawy stałej** poświęconej lokalnemu dziedzictwu kulturowemu i przyrodniczemu, dla której punktem wyjścia jest życie i dzieło Juliusza Rogera.

Wystawa będzie składać się z następujących sekwencji:

- *Przyroda Górnego Śląska* – poświęconej przyrodzie Rybnika i j Górnego Śląska;
- *Świat Juliusza Rogera* – monograficznym ujęciu życia i twórczości głównego bohatera wystawy;
- *Pasje przyrodnicze Juliusza Rogera* – fragmentu ekspozycji łączącej dwa poprzednie tematy;
- Czwartą – i uzupełnianą będzie – *Historia szpitala i jego zmieniających się funkcji*.

Realizacja wystaw czasowych

Rewitalizowany obiekt to także przestrzeń do realizacji wystaw czasowych.

Planowane są dwie wystawy rocznie, nad powstaniem których będą pracować kuratorzy z zespołu muzealnego oraz kuratorzy zewnętrzni (biolodzy, etnobiolodzy, przyrodnicy, historycy sztuki, historycy, artyści sztuk wizualnych z doświadczeniem kuratorskim), dla których punktem wyjścia będą fenomeny Rybnika.

Wystawy będą realizowane we współpracy z sąsiedzkimi instytucjami:

- a. Muzeum w Wodzisławiu Śląskim (archeologia, historia i kultura regionu);
- b. Muzeum w Raciborzu (archeologia, etnografia, historia, sztuka i rzemiosło artystyczne);
- c. Muzeum Ziemi Śląskiej w Opawie (etnologia, archeologia, historia czeskiego i austriackiego Śląska oraz północnych Moraw).

Przestrzeń wystaw czasowych zakłada możliwość realizacji wystaw przygotowanych i kuratorowanych przez mieszkańców miasta pod wspólnym tytułem *Muzeum społeczne*.